

นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ Buddhist Educational Innovation and Technology

อิทธิรัฐ น้อยเกิด

Aitthirat Noykerd

พระมหาอุดร อุตโตโร (มากดี)

Phramaha Udorn Uttaro (Makdee)

ปฐิธรรม สำเนียง

Patitham Samniang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonsawan Campus

E-mail: arom1813@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 19 ธันวาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 มิถุนายน 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 17 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ ถือเป็นวิธีการเรียนการสอนแนวใหม่ที่เป็นเลิศ เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านศาสนาเพื่อบูรณาการเข้ากับนวัตกรรม เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเริ่มจากทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ วิธีการดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ของตนเอง โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสนทนา โดยผ่านสื่อ ธรรมชาติ สอนให้เข้าใจง่าย ชวนให้ผู้เรียนใคร่อยากเรียนรู้และปฏิบัติตามด้วยตนเอง สร้างศรัทธา และพอใจในการเรียนรู้ นี่คือนวัตกรรม การสอนที่เป็นเลิศของพระพุทธเจ้า

บทความนี้ได้นำเสนอนวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ ที่เกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการของการศึกษาแนวพุทธ นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ และการเรียนรู้เชิงพุทธ บูรณาการ ซึ่งการเรียนรู้นี้เป็น การสอนที่ดี ทันสมัย และมีวิธีการสอนรูปแบบต่างๆ ที่จัดว่าเป็นนวัตกรรมแบบใหม่ๆ หากเหมาะสมบุคคล แต่ละคน เช่น รูปแบบสากัจฉา หรือสนทนา แบบบรรยาย และแบบตอบปัญหา และทรงสอนแบบเปรียบเทียบ เป็นต้น หลักการที่กล่าวมานั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังธรรมมีส่วนร่วมในการซักถามข้อสงสัย ในหลักคำสอนเมื่อเข้าใจแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) จะได้ เกิดการเรียนรู้เข้าใจจากการปฏิบัติด้วยตนเองหรือจากประสบการณ์ จนผู้ปฏิบัติเข้าถึงหลักความจริงด้วย ปัญญาของตน และสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างมีคุณภาพต่อไป

คำสำคัญ: การศึกษา, เชิงพุทธ, นวัตกรรมและเทคโนโลยี

ABSTRACT

Buddhist educational innovation and technology It is a new way of teaching and learning that is excellent. It is a connection to religious knowledge to be integrated with innovation. to know how to learn by yourself starting with suffering cause of suffering how to end suffering and guidelines for freeing their own suffering In which the Buddha taught to realize the value of learning through practice, conversation through natural media, teaching them to be easy to understand. Invite learners to want to learn and follow by themselves, building faith and satisfaction in learning. This is the Buddha's excellent teaching innovation.

This article presents the innovations and technologies of Buddhist education related to the evolution of Buddhist education, innovation of Buddhist learning, and integrated Buddhist learning. This learning is good teaching, modern, and there are various teaching methods that are classified as new innovations which suitable for each person, such as the Sākacchā or conversational style, lecture style, problem-solving style and comparative teaching style, etc. According to the aforementioned principles, the Buddha taught learners or listeners to participate in asking questions about the doctrine. Once understood, the Buddha allowed the learners do it themselves (Learning by Doing), which would result in learning and understanding from practice or experience that enables the practitioners to access the truth with their wisdom and be able to apply it with quality in the future.

Keywords: Education, Buddhist method, Innovation and Technology

1. บทนำ

นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธเป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านศาสนาและบูรณาการกับนวัตกรรมที่ผสมผสานให้มีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อย่างหนึ่งที่สำคัญคล้ายคลึงกัน คือมีอุดมการณ์ที่ผลักดันการพัฒนาไปข้างหน้า ไม่ว่าจะเป็นเพื่อพัฒนาพระพุทธศาสนาและนวัตกรรม รวมทั้งการสร้าง ความเปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ ก็เพื่อแก้โจทย์ปัญหาและมองหาทิศทางโอกาส สำคัญที่จะสามารถสร้าง ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบให้เกิดขึ้นให้ได้แต่ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความท้าทายในการคิดค้นโจทย์ที่สอดคล้องกับพุทธศาสนาและนวัตกรรมนั่นเอง แต่หัวใจสำคัญของ นำมาเชื่อมโยงและผูกประเด็นนั้นย่อมทำได้ โดย ต้องมีความเข้าใจในเรื่ององค์ความรู้ทางด้านศาสนา เป็นสำคัญ เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างศาสตร์เพื่อ เกิดความสมดุลของผลผลิต ผลลัพธ์และ ผลกระทบ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เรื่องของนวัตกรรมเพียง อย่างเดียว อาจทำให้เกิดความ ก้าวกระโดดของความแปลกใหม่จนมนุษย์ไม่สามารถปรับตัวหรือรู้เท่าทันได้ อาจ ก่อให้เกิดความ เจริญด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวแต่พุทธศาสนาจะเป็นกลไกที่ทำให้มนุษย์รู้เท่าทันและสามารถ ใช้งาน นวัตกรรมนั้นๆ บนพื้นฐานของศีลธรรมจริยธรรมและขอบเขตของความเป็นมนุษย์ได้อย่างพอเหมาะ

สมควร กล่าวได้ว่าเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เพิ่มปัญญาได้ตลอดเวลาจึงจัดได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่เป็นแบบนวัตกรรมการใหม่

2. วิวัฒนาการของการศึกษาแนวพุทธ

ความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติ จากเดิมมีความเป็นอยู่ที่คล้ายๆ กับสัตว์ชนิดอื่นในยุคแรกๆ ของโลก กว่าจะพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ได้ เป็นผลของการศึกษาโดยแท้ เพราะการศึกษาความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติ จากเดิมมีความเป็นอยู่ที่คล้ายๆ กับสัตว์ชนิดอื่นในช่วยให้มีการสืบทอดแบบอย่างของคนรุ่นก่อน และช่วยพัฒนาแบบอย่างดังกล่าวให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป มนุษย์เรียนรู้จากบิดามารดา จากผู้ใหญ่ในหมู่คณะ และจากสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ทั้งโดยบังเอิญและตั้งใจเรียนรู้ การศึกษาช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับตัวเองด้วย ในที่สุดมนุษย์ก็สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้นตามลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ ความเจริญของมนุษย์อาศัยพัฒนาการของเครื่องมือสื่อสาร การขนส่งการคมนาคมอย่างอื่น อีกทั้งเรียนรู้วิธีทำความคิดให้เป็นความจริงเพื่อช่วยให้การดำรงชีวิตของตนดีขึ้นซึ่งเป็นพัฒนาการแบบสร้างสรรค์ ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาด้านศีลธรรม วรรณกรรม ศาสนาซึ่งพัฒนามาจากวัฒนธรรมสมัยโบราณ การสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าว เป็นกระบวนการที่เรียกว่าการศึกษา (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ, 2544: 1)

พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิด คำสอน ความเชื่อถือ และการปฏิบัติที่เก่าแก่ซึ่งเมืองไทยรับนับถือกันมาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนาได้มีประโยชน์เกื้อกูลแก่กิจการด้านต่างๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาเป็นอันมาก หรือจะพูดให้ถูกกว่า บรรพบุรุษของชาวไทยได้นำเอาพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในทางการศึกษาในประเทศไทยมากบ้างน้อยบ้างตามยุคสมัยแต่ในปัจจุบัน การศึกษาที่ดำเนินกันอยู่ในระบบที่เป็นทางการ เป็นระบบสมัยใหม่ ซึ่งได้รับเอาแนวความคิดทางตะวันตกเข้ามามากพระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตนเอง สามารถฝึกฝนพัฒนาตนจากจุดเริ่มต้น ไปจนถึงจุดสูงด้วยความพากเพียรด้วยสติปัญญาของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกใดๆ มาบันดาล ในการพัฒนาตนนั้น บุคคลพึงปฏิบัติดำเนินตามหลักไตรสิกขา คือ พัฒนาด้านการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนและเอื้ออาทรแก่คนอื่นและสังคมส่วนรวม (อธิศีลสิกขา) พัฒนาทางด้านความเพียรทางจิต สติสมาธิ เพื่อสร้างจิตให้มีคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพ (อธิจิตตสิกขา) และพัฒนาทางด้านความรู้ ความเข้าใจตลอดถึงเจตคติที่ถูกต้อง (อธิปัญญาสิกขา) โดยอาศัยกัลยาณมิตร ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์คอยชี้แนะแนวทางให้คิดเป็นหรือรู้จักคิดวินิจฉัย แก้ปัญหาด้วยเหตุผล ตามขั้นตอนแห่งอริยสัจ ตามนัยนี้จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษาอย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา

1. ความหมายของการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนา การศึกษาตรงกับคำศัพท์ว่า “สิกขา” แปลว่า การฝึกอบรมตนในให้งอกงามหรือการพัฒนาตนในให้งอกงาม

2. บุรพภาคของการศึกษา

ทางพระพุทธศาสนานั้น แม้จะมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนให้งอกงามในด้านต่างๆ ได้ด้วยตัวเองก็จริง แต่ในกระบวนการพัฒนานั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ เป็นตัวสนับสนุนในเบื้องต้นอีกด้วยจึงจะสำเร็จได้ด้วยดี องค์ประกอบนี้เรียกว่า “บุรพภาคแห่งการศึกษา” มีอยู่ 2 ประการ ดังนี้

(1) องค์ประกอบภายนอก หรือการมีเงื่อนไขภายนอกที่สนับสนุนให้การพัฒนาตนเองเป็นไปด้วยดี เช่น ได้รับการถ่ายทอดการสั่งสอนอบรมที่ดีจากพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ เพื่อนที่ดีรวมไปถึงหนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรมอันดีงาม

(2) องค์ประกอบภายใน หมายถึง ตัวผู้ศึกษาอบรมเองจะต้องเป็นคนรู้จักคิดรู้จักพิจารณา รู้จักใช้เหตุผล ในการดำเนินชีวิต ใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายตามหลักของเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย องค์ประกอบนี้เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”

3. กระบวนการศึกษา

กระบวนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเน้นไปที่สัมมาทิฐิ คือ ความคิดเห็นที่ถูกต้องอันรวมไปถึงความเชื่อถือ ความนิยม เจตคติต่างๆ ที่เป็นไปในทางถูกต้องดีงาม เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นฐานแล้วการบวชศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ด้วยดี กระบวนการศึกษานี้แบ่งรายละเอียดออกเป็นอริยมรรคมีองค์ 8 และสรุปเป็นขั้นตอนใหญ่เรียกว่า “ไตรสิกขา” (สิกขา 3) ดังนี้

1. การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ซึ่งรวมไปถึงระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและวาจา ละเว้นการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ละเว้นการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคายและพูดเพ้อเจ้อ ตลอดจนการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เรียกว่า “อริศีลสิกขา”

2. การฝึกฝนอบรมในด้านจิตใจ ได้แก่ การปลุกฝังคุณธรรม การเสริมสร้างคุณภาพสมรรถภาพและสุขภาพของจิต คือ มีจิตเป็นสมาธิ ความมีจิตใจดีงาม เข้มแข็งว่องไว และปลอดโปร่งเป็นสุข

3. การฝึกอบรมในด้านปัญญา ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาไปตามแนวทางของเหตุผลรู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งทั้งหลาย มีจิตใจที่เป็นอิสระผ่องใสเบิกบาน ซึ่งเรียกว่า “อริปัญญาสิกขา”

การพัฒนากาย วาจาและจิตใจ โดยเริ่มต้นจาก (1) อริศีลสิกขา คือ การฝึกให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะให้เจริญงอกงามขึ้นจนมีความพร้อมทางด้านความประพฤติ และมีความมีระเบียบวินัยที่ดีงาม (2) อริจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิให้เจริญงอกงามจนมีความพร้อมทางด้านคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิตที่ดี (3) อริปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะให้เจริญงอกงามจนมีความพร้อมทางด้านปัญญาและรู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น (พระมหาอุดร อุตฺโตโร (มากติ), 2565: 175)

สรุปได้ว่า วิวัฒนาการของการศึกษาแนวพุทธนั้นมาจากความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติ ซึ่งกว่าจะพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ได้ เป็นผลของการศึกษา การพัฒนากาย วาจาและจิตใจ โดยเริ่มต้นจาก (1) อริศีลสิกขา

คือ การฝึกให้มีความพร้อมด้านความประพฤติ (2) อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกสุภาพจิตที่ดี (3) อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกให้มีความพร้อมทางด้านปัญญา และรู้จักคิดเป็น สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ต่อไป

4. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาการจัดการเรียนรู้

ในกระบวนการเรียนการสอน เทคโนโลยีทางการศึกษา ไม่ใช่เครื่องมือ แต่เป็นแผนการหรือวิธีการทำงานอย่างเป็นระบบ ให้บรรลุผลตามแผนการ นอกจากนี้ เทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นการขยายแนวคิดเกี่ยวกับโสตทัศนศึกษา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิธีการศึกษา ได้แก่

1. นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีการใหม่ๆ หลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการให้มากขึ้น เนื่องจากหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อให้สอดคล้องทางด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลก

2. นวัตกรรมการเรียนการสอน เป็นการใช่วิธีระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนแบบใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองการเรียนรายบุคคล การสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การพัฒนาวิธีสอนจำเป็นต้องอาศัยวิธีการและเทคโนโลยีเข้ามาจัดการและสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ การสอนแบบศูนย์การเรียน การใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การสอนแบบเรียนรู้ร่วมกันและการเรียนผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การวิจัยในชั้นเรียน ฯลฯ

3. นวัตกรรมสื่อการสอน เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เครือข่ายและเทคโนโลยีโทรคมนาคม ทำให้นักการศึกษาพยายามนำศักยภาพเทคโนโลยีเหล่านี้ มาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนใหม่ๆ จำนวนมากมาย ทั้งการเรียนด้วยตนเองการเรียนเป็นกลุ่มและการเรียนแบบมวลชน ตลอดจนสื่อที่ใช้เพื่อสนับสนุนการผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ตัวอย่าง นวัตกรรมสื่อการสอน ได้แก่ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) มัลติมีเดีย (Multimedia) การประชุมทางไกล (Teleconference) ชุดการสอน (Instructional Module) วิดีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Video)

4. นวัตกรรมทางการประเมินผล เป็นนวัตกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการวิจัยทางการศึกษาการวิจัยสถาบัน ด้วยการประยุกต์ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์มาสนับสนุนการวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา ครู อาจารย์ ตัวอย่าง นวัตกรรมทางการประเมินผล ได้แก่ การพัฒนาคลังข้อสอบลงทะเบียนผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การใช้บัตรสมาร์ทการ์ดบริการของสถาบันศึกษา การใช้คอมพิวเตอร์ในการตัดเกรด

5. นวัตกรรมการบริหารจัดการ เป็นการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการ เพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษาให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก (อมรรัตน์ จินดา เอกนฤน บางท่าไม้, 2559: 403-404)

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษา ได้แก่ นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร นวัตกรรมการเรียนการสอน นวัตกรรมสื่อการสอน และนวัตกรรมทางการประเมินผล เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5. นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 13-18) ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรมการศึกษาไว้หลายมาตรา มาตราที่สำคัญ คือ มาตรา 67 รัฐต้องส่งเสริมให้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีมีการวิจัยและพัฒนาการผลิตและการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดการใช้ที่คุ้มค่าและเหมาะสมกับกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย และในมาตรา 22 “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ” การดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จได้ตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าว จำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาใหม่ๆ ที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาทางการศึกษาทั้งในรูปแบบของการศึกษาวิจัย การทดลองและการประเมินผลนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้ว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด นวัตกรรมที่นำมาใช้ทั้งที่ผ่านมาแล้วและที่จะมีในอนาคตมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในด้านต่างๆ ในที่นี้จะขอกกล่าว คือ นวัตกรรม 5 ประเภท คือ นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร นวัตกรรมการเรียนการสอน นวัตกรรมสื่อการสอน นวัตกรรมการประเมินผล และนวัตกรรมการบริหารจัดการ ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) ทำให้ทักษะที่จำเป็นสำหรับคนในยุคศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนไปจากยุคศตวรรษที่ 20 อย่างชัดเจน เหตุเนื่องจากงานที่เคยใช้คนทำงานกับเครื่องจักรกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เพราะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีโทรคมนาคมได้ขยายขีดความสามารถจนสามารถทำงานแทนที่คนได้ ทำให้สัดส่วนแรงงานลดลงเกิดขึ้นในงานที่ใช้สัมผัสรับรู้อย่างจำเริญและงานที่ใช้แบบซ้ำๆ ซากๆ ซึ่งเป็นงานที่ป้อนคำสั่งให้คอมพิวเตอร์ทำแทน แต่สัดส่วนแรงงานระดับชาติบางส่วนที่เพิ่มขึ้นในงานที่เน้นการคิดอย่างผู้เชี่ยวชาญและต้องใช้การสื่อสารที่ซับซ้อน ซึ่งเป็นงานที่คอมพิวเตอร์ไม่สามารถทำแทนได้คนในศตวรรษที่ 21 จึงต้องมีความเชี่ยวชาญในการสื่อสาร ที่ซับซ้อนจากยุคเดิมต้องมีไหวพริบในการตอบถามเฉพาะหน้าอย่างฉับพลัน และควบคุมการเจรจา ถกเถียง ที่ไม่เป็นระเบียบได้หรือถ้าเป็นครูก็ต้องเป็นครูที่เชี่ยวชาญในการสื่อสารและมีไหวพริบในการจัดการ และควบคุมห้องเรียนที่วุ่นวายให้เป็นห้องเรียนที่มีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบราบรื่น สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ที่ชัดเจนและนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2559: 1-2) การสอนวิชาพระพุทธศาสนา แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม และคุณธรรมจริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม(สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2552: 1) การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในอดีตจนถึงปัจจุบันยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะครูยังขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์หรือรู้รอบและใช้วิธีการบรรยายมากกว่าการใช้สื่อให้ผู้เรียนสนใจการเรียน ดังนั้น นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาเป็นสื่อประกอบในการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนสนใจการเรียนมากขึ้น

การเรียนรู้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถสรุปหลักการสอนเพื่อการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. เนื้อหาที่ทรงสอนให้เรียนรู้
2. หลักการสอนเกี่ยวกับตัวผู้เรียนของพระพุทธเจ้า
3. หลักการสอนเพื่อเกิดการเรียนรู้เร็วขึ้น

พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้สอนทำให้ผู้ฟังได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตอบข้อสงสัยได้หมด จนทำให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาเลื่อมใส นำไปปฏิบัติตามด้วยความพอใจ ใคร่อยากเรียนรู้ด้วยตนเองนี้คือ นวัตกรรมการเรียนรู้เชิงพุทธ ซึ่งคำสอนของพระองค์ กล่าวได้ว่า 1) สันทัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจุมมือไปดูเห็นกับตา 2) สมาทปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3) สมุตเตชนา คือ ระวังใจให้กลัวล้าบังเกิดกำลังใจ ดบลูกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นย่อต่อความเหนื่อยยาก 4) สัมปหังสนา คือ ขโลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงใช้นวัตกรรมการสอนการเรียนรู้ให้พุทธบริษัทได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์เพื่อเรียนรู้พระธรรมวินัย ได้ถูกต้องและต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต トラบใดที่ยังเป็นปุถุชนแบบพวกเราต้องเรียนรู้และปฏิบัติต่อไปเพื่อขัดเกลาจิตใจให้เกิดจิตมีสมาธิและพัฒนาโลกียะปัญญาให้เป็นปัญญาแห่งสัมมาทิฐิที่ต้องเรียนรู้พัฒนาครูและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านศาสนาเพื่อบูรณาการเข้ากับนวัตกรรม เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างศาสตร์เพื่อเกิดผลผลิตของผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เรื่องของนวัตกรรมเพียงอย่างเดียวอาจทำให้เกิดความก้าวกระโดดของความแปลกใหม่จนมนุษย์ไม่สามารถปรับตัวหรือรู้เท่าทันได้แต่พุทธศาสนาจะเป็นกลไกที่ทำให้มนุษย์รู้เท่าทันและสามารถใช้งานนวัตกรรมนั้นๆ ได้อย่างพอเหมาะสมควร

6. การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

ศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม และสถานศึกษาเป็นแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรม พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่มาช้านาน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมไทย ทั้งนี้พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์มีแนวคิดที่มนุษย์สามารถเป็นผู้ประเสริฐหรือฝึกได้ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996: 57) เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับ ตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยมุ่งเน้นไปที่ข้อปฏิบัติ 3 อย่างหรือไตรสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมตนให้ปฏิบัติตามข้อห้ามและข้อแนะนำให้ปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีในสังคมและสิ่งแวดล้อม (ศีล) การฝึกฝนคุณภาพจิตใจให้เกิดความตั้งมั่น แน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่านรวมถึงการฝึกฝนจิตให้มีคุณธรรม ส่งเสริมต่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม และสามารถที่จะก้าวสู่การฝึกฝนอบรมปัญญาต่อไป (สมาธิ) และการฝึกฝนปัญญาให้รู้เท่าทันระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ (ปัญญา) และสามารถนำศักยภาพของตนออกมาใช้มุ่งพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (วิญญูตา ลลิตธนภัทร, 2560: 1-11)

หลักคำสอนของศาสนาพุทธเน้นถึงเรื่องการศึกษา หรือหลักของความรู้ไว้อย่างกว้างขวางสิ่งที่พอจะชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของการศึกษาและสนับสนุนให้มีการศึกษาขั้นนั้นมีหลักการดังต่อไปนี้

1. เน้นให้มีการศึกษาตั้งแต่เริ่มเข้ามาบรรพชา อุปสมบท
2. เนื้อหาที่ศึกษามุ่งสอนให้เข้าใจเนื้อหา และปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง
3. สรรเสริญผู้คงแก่เรียนโดยเน้นว่าเนื้อหาต่าง 1 ช่วยให้มีอาชีพและสร้างความดี
4. ส่งเสริมให้มีการศึกษาเท่าเทียมกันทั้งผู้ชายและผู้หญิง
5. การศึกษามุ่งก่อให้เกิดปัญญา

เนื้อหาที่สอนส่วนใหญ่จะมีดังนี้ คือ

1. ให้เข้าใจความจริงอันสูงสุด สิ่งที่ยั่งยืน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
2. ให้เข้าใจหลักแห่งความสำเร็จ ได้แก่ อิทธิบาท 4
3. ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ 4
4. ให้ช่วยสร้างให้เกิดความกล้าหาญโดยใช้หลักธรรมเกี่ยวกับศรัทธา ศีล พหุสัจจะ วิริยารัมภะ และปัญญา

กระบวนการการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเน้นเรื่องการศึกษาปฏิบัติควบคู่ไปด้วยกระบวนการศึกษาแนวพุทธศาสน์จึงแบ่งเป็น

1. ปรียัติ คือ การศึกษาเล่าเรียน
2. ปฏิบัติ คือ การปฏิบัติตามที่ศึกษามา
3. ปฏิเวธ คือ เข้าถึงการปฏิบัติที่จริงจัง

วิธีการเรียนรู้ เน้นถึงวิธีการเรียนรู้ว่ามียอดประกอบในการเรียนรู้ 5 ประการ คือ การฟัง การท่องจำ การสาธยาย (ทบทวนย่อย) การเพ่งพินิจด้วยใจ และการเข้าใจชัดเจนอย่างถูกต้อง

ลักษณะการสอนในทางพระพุทธศาสนากำหนดเป็น 3 อย่าง คือ

1. สอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น
2. สอนอย่างมีหลักฐานอ้างอิง
3. สอนโดยให้ผู้ศึกษาสามารถตามเห็นทัน

ลักษณะเนื้อหาที่สอนของพระพุทธศาสนา อาจแบ่งได้ 9 อย่าง คือ

1. สอนในลักษณะที่เป็นความจริง (สุตตะ)
2. สอนในลักษณะที่เป็นบทร้อยกรอง และเป็นบทขับร้อง (เคยยะ)
3. สอนในลักษณะที่เป็นบทร้อยแก้ว มีหลักเกณฑ์ในการใช้ภาษาได้สละสลวย (เวยาकरणะ)
4. สอนในลักษณะที่เป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ แสดงถึงสภาพการณ์ต่างๆ (คาถา)
5. สอนในลักษณะที่เป็นคติพจน์เตือนใจ (อุทาน)
6. สอนในลักษณะที่เป็นการบรรยายสรุปลงสู่หลักฐานอ้างอิงเป็นที่เชื่อถือได้ (อติวิตตะกะ)
7. สอนในลักษณะที่เป็นประเภทยกตัวอย่างประกอบ หรือเล่านิทานมุ่งคติธรรม (ชาดก)

8. สอนในลักษณะที่การแสดงให้เห็นความแปลก ความอัศจรรย์อย่างไม่น่าเชื่อ (อัปภูตัมมะ)
9. สอนในลักษณะใช้วิธีตั้งปัญหาเพื่อเข้าถึงจุดหมายในระดับสูงที่กำหนดไว้ (เวทลล)

อุปสรรคของการศึกษา พระพุทธศาสนากล่าวถึงอุปสรรคของการศึกษาที่ทำให้เกิดการไม่ได้รับความสำเร็จเท่าที่ควร คือ ปัญหาทั่วไปไว้ดังนี้ คือ

1. การชอบงานมากกว่าการเรียนรู้
2. การชอบคุยมากกว่าการเรียนรู้
3. การชอบเพื่อนมากกว่าการเรียนรู้
4. ชอบบริโภคมากกว่าการเรียนรู้
5. ชอบนอนมากกว่าการเรียนรู้
6. ไม่สำรวจบทเรียนประจำ
7. การไม่สามารถควบคุมตนจากความฟุ้งซ่าน

ทางพระพุทธศาสนาสอนให้คิดโดยยึดถืออริยสัจ 4 ซึ่งการสอนตามขั้นอริยสัจ 4 คล้ายกับการสอนแบบ Reflexive thinking หรือ Scientific thinking มากนั้น ก็คือการสอนโดยตั้งปัญหาสมมติฐาน เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล

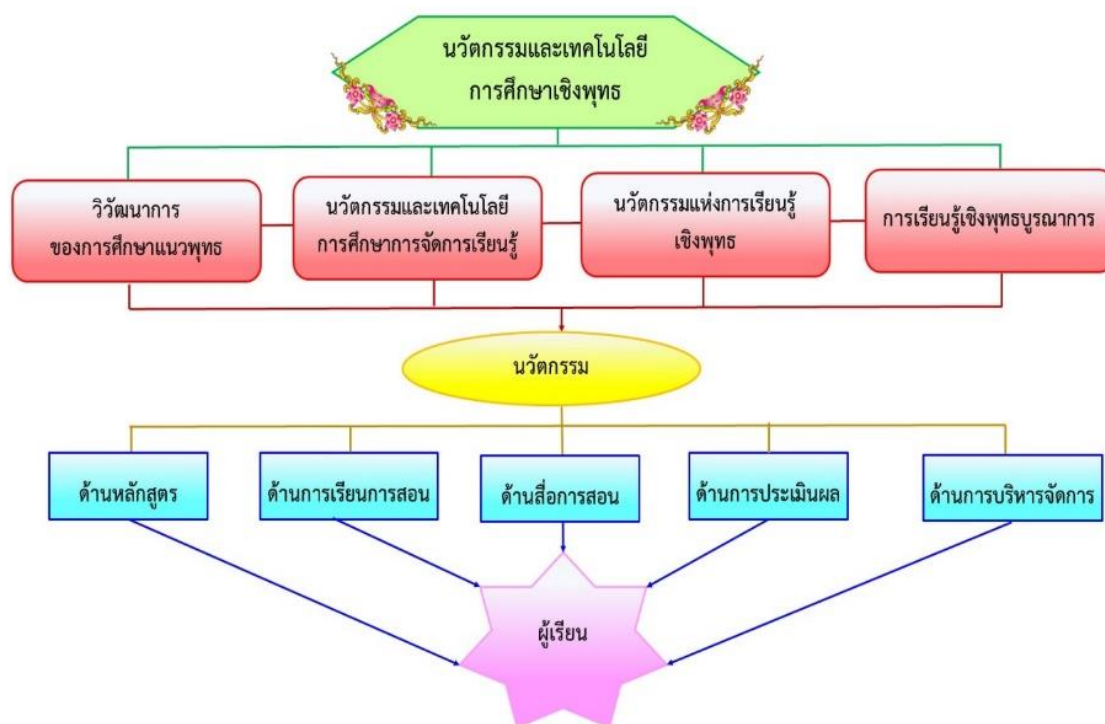
สรุปได้ว่า ศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม และสถานศึกษาเป็นแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรม พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ มายาวนาน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมไทย ทั้งนี้พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์มีแนวคิดว่ามีมนุษย์สามารถเป็นผู้ประเสริฐหรือฝึกได้ เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับ

7. บทสรุป

นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ จะต้องมีการศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ 1) วิวัฒนาการของการศึกษาแนวพุทธ 2) นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาการจัดการเรียนรู้ 3) นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ และ 4) การเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ และการเรียนรู้แบบพุทธเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแพร่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้เพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าได้เรียนรู้แนวการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 4 ประการดังนี้ 1) สันติสนาในการอบรมสั่งสอนธรรมะของพระองค์ จะชี้แจงให้ผู้ฟังอย่างเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน เห็นจริง 2) สมาปทา พระองค์จะอธิบายให้ผู้ฟังเห็นว่าเรื่องที่พูดถึงนั้นเป็นความจริง 3) สมุตเตชนา พระองค์จะใช้วิธีปลุกเร้าใจให้ผู้ฟังศึกษาค้นคว้าหรือรื้อฟื้นที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นให้ประสบความสำเร็จและ 4) สัมปทังสนา ในการบรรยายธรรมะ พระองค์จะสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญามีสาระสำคัญ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า จึงหมายถึงการสร้างประโยชน์ ความเกื้อกูล และความสุขแก่พหุชน (พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย) และเกื้อกูลต่อสังคมโลก (โลกานุกมฺปาย) การศึกษาถึงวิธีสอนตามหลักพุทธศาสตร์ และสามารถนำหลักการบางอย่างมาประยุกต์ใช้ได้

8. องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ” ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ เพื่อนำไปสู่การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ มาประยุกต์ใช้ จึงได้สรุปมาเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2559). 80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี: ฟิบาลาซด์ไซด์แอนปรินต์ติ้ง.
- พระมหาอุดร อุตโตโร (มากติ). (2565). นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ. (2544). หลักการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิญดา ลลิตธนภัทร. พุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2560).
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

อมรรัตน์ จินดา และเอกนถน บางท่าไม้. (มกราคม-เมษายน 2559). สภาพปัญหาและแนวทางส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อการศึกษาสำหรับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. ฉบับภาษาไทยสาขา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ, 9 (1).

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). **Thai Tipitaka**. Bangkok: MCU Press.